

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев В.И. Конкуренентология. Учебный курс для творческого саморазвития конкурентоспособности / В.И. Андреев. – Казань : Центр инновационных технологий, 2004. – 468 с. / [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.nftm-resurs.ru/file.php?f=259>.
2. Бондарчук О.І. Психологічна підготовка керівників освітніх організацій до діяльності в умовах змін: основні концептуальні підходи / О.І. Бондарчук // Вісник післядипломної освіти : зб. наук. праць. – Вип. 7(20) / [голов. ред. В.В. Олійник]. – К. : Дорадо-друк, 2012. – С. 193–202.
3. Гибсон Дж.Л. Организации: структуры, процессы, результаты / Дж.Л. Гибсон, Д.М. Иванцевич, Д.Х. Данелли / пер. с англ. – [8-е изд.]. – М. : Питер, 2001. – 512 с.
4. Джерард П. Хоткинсон. Компетентная организация: психологический анализ процесса стратегического менеджмента / Джерард П. Хоткинсон, Пол Р. Спероу / пер. с англ. – Х. : Гуманитарный центр, 2007. – 392 с.
5. Карамушка Л.М. Психология управления заведениями средней освіти : монографія / Л.М. Карамушка. – К. : Ніка-центр, 2000. – 332 с.
6. Карамушка Л.М. Формування конкурентоздатної управлінської команди (на матеріалі діяльності освітніх організацій) : монографія / Л.М. Карамушка, О.А. Філь. – К. : ІНККОС, 2007. – 268 с.
7. Кулініч І.О. Психологія управління : навч. посіб. / І.О. Кулініч. – К. : Знання, 2008. – 292 с.
8. Леганькова О.В. Взаимосвязь психологического здоровья и психологической культуры педагога в контексте современной социокультурной ситуации / О.В. Леганькова [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://sites.google.com/site/zdoroviepedagoga/1-seksia/legankova>.
9. Ложкін Г.В. Економічна психологія : навч. посіб. / Г.В. Ложкін, В.Л. Комаровська, Н.Ю. Воленюк / [3-тє вид., переробл. і доповн.]. – К. : ВД «Професіонал», 2008. – 464 с.
10. Максименко С.Д. Розвиток конкурентоздатності персоналу як важлива складова організаційного розвитку освітніх організацій / С.Д. Максименко, Л.М. Карамушка, О.А. Філь // Психологічні умови розвитку конкурентоздатності організації : тези VI Міжнар. наук.-практ. конф. з організаційної та економічної психології (м. Керч, 25–27 червня 2009 р.). – К. : Інтерлінк, 2009. – С. 8–12.
11. Менеджмент організацій : підручник / за заг. ред. Л.І. Федулової. – К. : Либідь, 2004. – 448 с.
12. Пачковський Ю.Ф. Психологія підприємництва : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / Ю.Ф. Пачковський ; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Л. : ПТФВ «Афіша», 2001. – 276 с.
13. Портер М.Е. Конкуренция : пер. с англ. / М.Е. Портер – М. : ИД «Вильямс», 2005. – 608 с.
14. Почебут Л.Г. Организационная социальная психология : учеб. пособие. / Л.Г. Почебут, В.А. Чикер. – СПб. : Речь, 2000. – 298 с.
15. Практикум по психологии менеджмента и профессиональной деятельности / под ред. Г.С. Никифорова, М.А. Дмитриевой, В.М. Снеткова. – СПб. : Речь, 2001. – 448 с.
16. Практическая психодиагностика. Методики и тесты : учеб. пособие. – Самара : ИД «БАХРАХ-М», 2000. – 672 с.
17. Психологічна енциклопедія / [авт.-упор. О.М. Степанов]. – К. : Академвидав, 2006. – 424 с.
18. Психологічні умови розвитку конкурентоздатності організації : тези VI науково-практичної конф. з організаційної та економічної психології (м. Керч, 25–27 червня 2009 р.) / за наук. ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки, О.А. Філь. – К. : Інтерлінк, 2009. – 240 с.
19. Романовська О.О. Конкурентоздатність і проблема підготовки майбутніх фахівців до діяльності в ринкових умовах / О.О. Романовська // Теорія і практика управління соціальними системами. – Х. : НТУ «ХП», 2009. – №4. – С. 36–43.
20. Симхович В.А. Формы социально ответственной деятельности бизнеса / В.А. Симхович // Психология и социология в бизнесе: актуальные проблемы современности : м-лы Второго международного конгресса, 20–21 апреля 20007 г., БГПУ. г. Минск. – Мн. : Бестпринт, 2007. – С. 18–21.
21. Столяренко А.М. Психология менеджмента : учеб. пособие для студентов вузов / А.М. Столяренко, Н.Д. Амаглобели. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 608 с.
22. Фельсер Г. Психология потребителей и реклама / Г. Фельсер ; пер. с нем. – Х. : Гуманитарный центр, 2009. – 704 с.
23. Фетискин Н.П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н.П. Фетискин, В.В. Козлов, Г.В. Мануйлов. – М. : Изд-во Ин-та психотерапии, 2002. – С. 301–305.
24. Філь О.А. Методичний інструментарій для комплексної психологічної діагностики рівня розвитку конкурентоздатності освітніх організацій / О.А. Філь // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. праць / за ред. Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО, О.Г. РОМАНОВСЬКОГО. – Вип. 27 (31) : в 3-х ч. – Ч. 1. – Х. : Вид-во НТУ «ХП», 2010. – С. 326–335.
25. Філь О.А. Особливості сприйняття конкуренції персоналом вищого навчального закладу приватної форми власності / О.А. Філь, В.В. Корсакевич // Правничий вісник Університету «КРОК» ; Вищий навчальний «Університет економіки та права «КРОК». – Вип. 9. – К., 2011. – С. 155–161.
26. Філь О.А. Теоретична модель конкурентоздатності організацій / О.А. Філь // Психологія організаційного розвитку сучасних організацій у сфері освіти, промисловості та бізнесу : тези VIII Міжнародної конференції з організаційної та економічної психології (4–6 жовтня 2012 року, м. Алчевськ). – К.-Алчевськ : ДонГТУ ; Центр планування кар'єри, 2012. – С. 24–27.
27. Фридемман В. Нердингер. Ориентация на клиента / пер. с нем. – Х. : Гуманитарный центр, 2004. – 180 с.
28. Fil, A. The problem of competition in work of organizations of the civil service system / A. Fil // Abstracts of Ukrainian-Polish Workshop: Psychological aspects of innovative changes in organization and organizational development (20–24 October 2010, Kyiv, Ukraine). – Kyiv, 2010. – P. 20–21.

УДК: 159.9: 351.746.1

ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ В УМОВАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

О.М. Хайрулін

*заступник начальника Азово-Чорноморського регіонального управління з персоналу
Державної прикордонної служби України*

У статті представлено теоретичні і практичні результати дослідження проблеми професійного вигорання в умовах професійної діяльності військовослужбовців Державної прикордонної служби України. Обґрунтовано один з можливих шляхів розв'язання проблеми професійного вигорання прикордонників.

Ключові слова: професійне вигорання, психологічні профілактика, структурно-функціональна модель.

В статье представлены теоретические и практические результаты исследования проблемы профессионального выгорания в условиях профессиональной деятельности военнослужащих Государственной пограничной службы Украины. Обоснован один из возможных путей решения проблемы профессионального выгорания пограничников.

Ключевые слова: профессиональное выгорание, психологическая профилактика, структурно-функциональная модель.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Об'єктивні особливості змісту та умов професійної діяльності військовослужбовців Державної прикордонної служби України зумовлюють її стресовий вплив на психічний стан прикордонників, спричиняють розвиток у них професійного вигорання.

Професійне вигорання військовослужбовців Державної прикордонної служби України в межах нашого дослідження розуміється нами, як: а) динамічний процес, який виникає внаслідок довготривалих професійних стресів середньої інтенсивності в умовах відсутності самоконтролю і психологічної саморегуляції особистим функціональним станом; б) форма девіантної поведінки, що спричинена обставинами виконання професійної діяльності військовиків; в) специфічний вид їхньої професійної деформації, пов'язаний із порушенням психологічного благополуччя.

Аналіз наукової літератури та практика з цього питання дозволяє стверджувати, що система психологічної профілактики професійного вигорання потребує теоретичного та практичного обґрунтування для її реалізації в умовах професійної діяльності персоналу Державної прикордонної служби України та повинна мати комплексний характер.

Вихідною є проблема адекватного ставлення керівництва організації до професійного вигорання персоналу [1], тим більше, що окремі керівники тяжіють покласти відповідальність за вигорання на персонал, свідомо не працюють над системною профілактикою професійних стресів у персоналу, а відтак не витрачають ресурсів і часу на допомогу працівникам, які перебувають у стані вигорання, на проведення відповідних профілактичних та інших допоміжних заходів. Г. Нікіфоров у зв'язку з цим зазначає, що це явище пов'язане з психологічною некомпетентністю керівників, їх необізнаністю про причини професійного вигорання та про його наслідки для організації [1].

С. Максименко, Л. Карамушка, Т. Зайчикова пропонують здійснювати профілактику професійного вигорання: 1) шляхом розробки та впровадження програм спеціальної підготовки персоналу (педагогічних кадрів) з питань попередження в них розвитку вигорання; 2) завдяки створенню в Україні інформаційного центру з питань професійного стресу, кар'єри та гендерних аспектів у системі національної освіти; 3) через підготовку та розповсюдження серед педагогічних кадрів інформаційних матеріалів (брошур, буклетів, бюлетенів тощо) з питань профілактики професійних стресів та вигорання [2; 3].

Є. Потапчук до змісту психологічної профілактики, пропонує віднести: підготовку посадових осіб як суб'єктів збереження психічного здоров'я підлеглого особового складу; оптимізацію повсякденного життя та службової діяльності військовослужбовців; підтримання сприятливого (здорового) соціально-психологічного клімату у військових підрозділах, а також у сім'ях військовослужбовців; організацію просвітницьких занять з військовиками та членами їх сімей; надання психологічної допомоги військовослужбовцям; розповсюдження спеціалізованої літератури з питань збереження психічного здоров'я особистості; використання засобів масової агітації для пропаганди здорового способу життя та ін. [4].

Метою статті є аналіз та узагальнення результатів теоретичного і практичного дослідження процесу психологічної профілактики професійного вигорання військовослужбовців Державної прикордонної служби України.

МЕТОДИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Емпіричне дослідження відповідно до визначеної проблематики здійснювалось протягом п'яти років (2004–2011 рр.) на базі органів та підрозділів ДПС України.

На першому, діагностико-прогностичному, етапі (2004–2005 рр.) здійснювалось вивчення наукової літератури, дисертаційних робіт з наведеної проблематики; розроблено понятійний апарат дослідження; здійснено аналіз його методологічних і теоретичних основ, узагальнено отриманий досвід, розроблено структурно-функціональну модель психологічної профілактики професійного вигорання військовослужбовців ДПС України.

На другому етапі, який полягав у проведенні констатувального експерименту (2006–2007 рр.), було визначено обсяг поширення професійного вигорання серед військовослужбовців ДПС України; вивчено його детермінанти, особливості формування і розвитку на рівні організаційних, професійно-зумовлених та індивідуальних чинників.

На третьому, пошуково-практичному, етапі (2008–2009 рр.), було проведено формувальний експеримент, визначено загальні організаційні та психологічні умови здійснення психологічної профілактики професійного вигорання військовослужбовців прикордонного відомства, здійснено прогнозування та апробацію результатів дослідження.

На четвертому, контрольно-узагальнювальному, етапі (2009–2011 рр.), було проаналізовано та узагальнено результати, розроблено методичні рекомендації, уточнено висновки дослідження у контексті запропонованої структурно-функціональної моделі психологічної профілактики професійного вигорання військовослужбовців ДПС України.

Було використано психодіагностичні методики: В.В. Бойка «Діагностика емоційного вигорання», С. Maslach МВІ «Опитувальник для визначення вигорання» (за адаптацією Н. Водоп'янової), «Шістнадцятифакторний особистісний опитувальник – 16, ФЛО» Р. Кеттела, опитувальник виявлення

акцентуації Н. Шмішека, методику основних потягів (портретних виборів) Л. Сонді, багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність» (МЛО-АМ, розробка А. Маклакова та С. Чермяніна).

Для розробки та експериментальної перевірки структурно-функціональної моделі психологічної профілактики професійного вигорання прикордонників застосовано методологію функціонального моделювання IDEFO та метод Terrapene™.

Для визначення організаційних чинників професійного вигорання використано авторську анкету.

На етапі констатувального експерименту для визначення поширеності професійного вигорання серед персоналу ДПС України був залучений 4101 військовослужбовець (офіцери, прапорщики та військовослужбовці за контрактом) різних органів охорони державного кордону.

На етапі констатувального та формувального експерименту залучались три вищенаведені категорії військовослужбовців. Кожна із категорій була поділена на дві групи спостереження: 1) експериментальну групу індивідуальної соціально-психологічної допомоги, 2) контрольну групу. Загальна кількість експериментальної групи: 84 військовослужбовці (40 офіцерів, 35 прапорщиків та 9 військовослужбовців за контрактом).

До визначення чинників професійного вигорання прикордонного персоналу та їх рейтингу впливу залучалась група експертів у кількості 125 офіцерів управлінської ланки Адміністрації ДПС України та органів охорони державного кордону.

Математичне опрацювання даних і графічна презентація результатів здійснювались за допомогою комп'ютерного пакета статистичних програм SPSS (версія 13.0) та MS Excel.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Професійне вигорання є динамічним процесом, котрий виникає та відбувається відповідно до дії механізму розвитку стресу й характеризується наявністю всіх трьох фаз перебігу стресу: 1) нервово (тривожне) напруження, що виникає внаслідок хронічної несприятливої психоемоційної атмосфери, нестабільної, загостреної обстановки, підвищеної відповідальності, ускладнень у взаємодії особи з оточенням; 2) резистенції (опору), що виявляється в тому, що людина намагається більш-менш успішно відгородити себе від неприємних вражень, зовнішніх впливів; 3) виснаження – збіднення її психічних ресурсів, зниження психоемоційного тону, що виникає внаслідок того, що опір виявився неефективним. Відповідно кожна фаза має окремі ознаки або симптоми, що сигналізують про розвиток та наростання професійного вигорання [2; 5; 6].

У разі якщо вимоги професійного середовища (внутрішні і зовнішні) постійно переважають над ресурсами (внутрішніми і зовнішніми), то в людини порушується стан рівноваги, що, у свою чергу, почасти призводить до виникнення професійного вигорання. Важливо й те, що цей психічний стан розглядають як специфічну форму девіації [7]. Вигорання визначається також як «специфічний вид професійного захворювання осіб, які працюють з людьми (вчителів, психологів, лікарів та ін.)» [8].

На підставі аналізу чинного законодавства України з питань охорони державного кордону, відповідних наукових досліджень визначено, що професійна діяльність персоналу Державної прикордонної служби України, як правоохоронного органу спеціального призначення, спрямована на забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні та має об'єктивні особливості своїх змісту й умов, що зумовлюють стресогенний характер їх впливу на психічний стан прикордонників, характеризуються наявністю детермінант розвитку такого різновиду професійної деформації, як професійного вигорання у суб'єктів зазначеної професійної діяльності.

Під час теоретичного аналізу і проведеного експерименту було визначено *основну групу психотравмуючих чинників*, які пов'язані з особливостями професійної діяльності з охорони державного кордону, а саме:

- негативний характер об'єктів пізнання (результати діяльності порушників законодавства про державний кордон);
- дефіцит та невпорядкованість інформації про дії правопорушників на державному кордоні;
- активна протидія зацікавлених осіб, використання ними корумпованих зв'язків, зброї, вчинення прямого фізичного опору, що може призводити до втрати здоров'я або загибелі правоохоронця-прикордонника та ін.

З'ясовано, що ризики становлення і розвитку у прикордонників професійного вигорання можливо уникнути за умов здійснення відповідної низки заходів психологічної профілактики, яка є самостійним науковим напрямком, що потребує ґрунтовного вивчення.

Сформульовано *узгаальнення стосовно критеріїв і показників професійного вигорання військовослужбовців Державної прикордонної служби України*.

По-перше, основний зміст професійної діяльності персоналу Державної прикордонної служби України об'єктивно спричиняє стресогенний характер вплив умов професійного повсякдення прикордонників на їх психічний стан, що охоплює широкий діапазон стрес-факторів – від фізіологічних до соціально-психологічних чинників.

По-друге, дія стрес-факторів щодо дестабілізації психічного стану прикордонників залежить перш за все від специфіки, особливостей певного виду професійної діяльності (прикордонна служба,

прикордонний контроль, охорона виключної (морської) економічної зони, оперативно-розшукова діяльність тощо).

По-третє, проведений аналіз наукової літератури, дослідження причин психологічного стресу прикордонників дають підстави для умовного розподілу таких чинників на три групи: а) чинники, що пов'язані з особливостями саме цього виду професійної діяльності, б) чинники організаційно-діяльнісного характеру і в) чинники, зумовлені індивідуально-психологічними властивостями військовослужбовців.

По-четверте, основну групу об'єктивних чинників перманентного психологічного стресу прикордонного персоналу становлять ті, що безпосередньо пов'язані з охороною державного кордону та діють постійно у процесі виконання поставлених службових завдань.

Окреслена методологічна основа проблеми професійного вигорання дозволяє запропонувати *структурно-функціональну модель профілактики професійного вигорання* персоналу Державної прикордонної служби України.

За своїм змістом структурно-функціональна модель психологічної профілактики професійного вигорання військовослужбовців Державної прикордонної служби України повинна забезпечувати побудову ефективної системи попередження неблагополуччя у розвитку посадової особи прикордонного відомства, яке породжується явищем її професійного вигорання, через створення за допомогою психолого-педагогічних технологій, умов для запобігання ситуацій, факторів, що викликають психологічні напруження, стреси і травми, а також для підвищення психологічної толерантності (несприйнятливості) військовослужбовців щодо них.

Концептуально, в межах *авторської моделі*, психологічна профілактика професійного вигорання військовослужбовців Державної прикордонної служби України повинна охоплювати *три модельні блоки*:

а) моніторинг організаційного потенціалу суб'єктів та об'єктів управлінської діяльності, що дає змогу виявлення у працівників професійного вигорання і актуальних факторів, що його спричиняють;

б) упровадження комплексу загальних організаційних заходів, що призначені для цілеспрямованого попередження у військовослужбовців-прикордонників професійного вигорання;

в) упровадження комплексу спеціальних заходів, що призначені для цілеспрямованого створення у посадових осіб прикордонного відомства особистої здатності протистояти професійному вигоранню.

У підсумку ці блоки запропонованої структурно-функціональної моделі передбачають впровадження цілісного комплексу заходів, що створює системну протидію виникненню у прикордонників професійного вигорання.

Експериментальна перевірка практичної функціональності зазначеної моделі підтвердила її ефективність, що підтверджується наступними результатами.

На етапі констатувального експерименту, порівнявши емпіричні значення в експериментальних та контрольних групах, згідно з визначеними категоріями персоналу встановлено, що показник вигорання найвищий у групах офіцерського складу (рис. 1).

Рис. 1. Порівняльні діаграми показників професійного вигорання в групах офіцерського складу та прапорщиків

Після того, як було визначено, що поміж експериментальними та контрольними групами до проведення формувального експерименту кореляційного зв'язку не існує ($r_s=0,074$), нами було проведено формувальний експеримент відповідно до змісту запропонованої структурно-функціональної моделі психологічної профілактики професійного вигорання у прикордонників.

За його результатами було обчислено показник коефіцієнту рангової кореляції Спірмена (r_s) поміж ознаками «Початок експерименту» та «Кінець експерименту», який дорівнював 0,969 у групах офіцерського складу (у групах прапорщиків та персоналу за контрактом відповідно: 0,96 та 0,962). Такий

показник свідчить про те, що між ознаками «Початок експерименту» і «Кінець експерименту» існує статистично тісний і позитивний кореляційний зв'язок (табл. 1).

Аналіз зміни рівня показників професійного вигорання в експериментальних групах, у порівнянні з контрольними, за результатами проведеного формувального експерименту за допомогою критерію Фішера з надійністю $\gamma = 0,95$ підтверджує істотний вплив запропонованої структурно-функціональної моделі.

Таблиця 1

**Розрахунок коефіцієнта рангової кореляції Спірмена
для експериментальної і контрольної груп офіцерського складу**

№ з/п	Початок експерименту		Закінчення експерименту		d	d ²
	Бали (R)	Ранги	Бали (R)	Ранги		
1	2	3	4	5	6	7
1	0,4	14	0,3	12	2	4
2	0,7	27,5	0,6	29	-1,5	2,25
3	0,5	19	0,4	18,5	0,5	0,25
4	0,4	14	0,3	12	2	4
5	0,7	27,5	0,5	23,5	4	16
6	0,7	27,5	0,6	29	-1,5	2,25
7	0,5	19	0,3	12	7	49
8	0,3	7	0,2	6	1	1
9	0,7	27,5	0,6	29	-1,5	2,25
10	0,8	35	0,7	36	-1	1
11	0,3	7	0,3	12	-5	25
12	0,8	35	0,7	36	-1	1
13	0,4	14	0,3	12	2	4
14	0,7	27,5	0,5	23,5	4	16
15	0,7	27,5	0,6	29	-1,5	2,25
16	0,8	35	0,7	36	-1	1
17	0,3	7	0,1	3	4	16
18	0,5	19	0,4	18,5	0,5	0,25
19	0,2	1,5	0,2	3	-1,5	2,25
20	0,5	19	0,4	18,5	0,5	0,25
21	0,8	35	0,7	36	-1	1
22	0,9	39,5	0,7	36	3,5	12,25
23	0,3	7	0,3	12	-5	25
24	0,4	14	0,4	18,5	-4,5	20,25
25	0,9	39,5	0,8	40,5	-1	1
26	0,3	7	0,3	12	-5	25
27	0,3	7	0,1	3	4	16
28	0,2	1,5	0,2	6	-4,5	20,25
29	0,3	7	0,2	6	1	1
30	0,8	35	0,7	36	-1	1
31	0,3	7	0,2	6	1	1
32	0,8	35	0,7	36	-1	1
33	0,4	14	0,4	18,5	-4,5	20,25
34	0,5	19	0,4	18,5	0,5	0,25
35	0,6	22,5	0,5	23,5	-1	1
36	0,3	7	0,1	3	4	16
37	1	41	0,8	40,5	0,5	0,25
38	0,7	27,5	0,6	29	-1,5	2,25
39	0,7	27,5	0,6	29	-1,5	2,25
40	0,8	35	0,6	29	6	36
41	0,6	22,5	0,5	23,5	-1	1
Сума:		861		861		354

Згідно зі статистично достовірними позитивними змінами показників поширеності професійного вигорання серед прикордонників кількісно-якісний аналіз персоналу, який потребує надання індивідуальної психологічної допомоги за 2006, 2007, 2008 та 2009 роки, виявив поступову та стабільну тенденцію до зменшення відсотка військовослужбовців, віднесених до складу групи надання такої допомоги. Зокрема, за підсумками 2009 року відповідна чисельність зменшилась на 38% порівняно з 2008 роком, на 63% порівняно із 2007 та на 77% порівняно з 2006 роком.

У період з 2006 по 2009 рік кількість випадків девіантної поведінки персоналу поступово зменшилась на 32%.

За результатом впровадження професійно-психологічної підготовки персоналу підвищився рівень психологічної толерантності військовослужбовців щодо факторів, які викликають професійне вигорання. Починаючи з червня 2006 року, такими заходами було охоплено 3967 військовослужбовців за контрактом: у 2008 році – 289 осіб, 2009 – 1396 осіб, 2010 – 1170 осіб, 2011 – 1112 осіб. З них показали відмінний результат індивідуальної професійно-психологічної підготовки (4-й рівень підготовки) – 15%, добрий (3-й рівень) – 72% і задовільний результат (2-й рівень) – 13%.

Позитивна результативність запропонованих структурно-функціональною моделлю заходів професійно-психологічного відбору персоналу і впроваджених відповідних критеріїв такого відбору підтверджується тим, що щорічно 23% кандидатів отримують негативний висновок за підсумками проведення відповідних процедур і на службу не приймаються.

Завдяки проведеному емпіричному дослідженню також встановлено, що існує принаймні *три групи об'єктивних чинників*, які спричиняють розвиток у прикордонників професійного вигорання, а саме: а) чинники, що пов'язані з особливостями конкретного виду професійної діяльності; б) чинники ситуаційного організаційно-діяльничого характеру; в) чинники індивідуально-психологічного змісту самих працівників, що поширюються й на посадових осіб прикордонного відомства.

ВИСНОВКИ

За результатами вивчення теоретичних аспектів і практики наукового дослідження ми дійшли розуміння того факту, що зміст психологічної профілактики професійного вигорання персоналу Державної прикордонної служби України спрямований на попередження формування та розвитку негативних психоемоційних явищ у прикордонників.

Виявлено психологічний зміст факторів, що детермінують розвиток у прикордонників професійного вигорання. Експериментальна перевірка практичної функціональності моделі психологічної профілактики професійного вигорання прикордонного персоналу підтвердила її ефективність, що характеризується статистично достовірними позитивними змінами показників поширеності професійного вигорання серед прикордонників.

Сформульовані основні підходи щодо побудови структурно-функціональної системи психологічної профілактики професійного вигорання персоналу Державної прикордонної служби України, що містить три складових: 1) проведення моніторингу організаційного потенціалу щодо актуальності психологічних детермінант розвитку у військовослужбовців-прикордонників професійного вигорання; 2) впровадження комплексу загальних організаційних (адміністративних) заходів стосовно його унеможливлення з персоналом прикордонного відомства; 3) здійснення комплексу спеціальних заходів професійно-психологічної підготовки військовослужбовців-прикордонників для розвитку навичок забезпечення власного психологічного благополуччя.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку полягають у науковому опрацюванні головних елементів проблематики психологічної профілактики професійного вигорання військовослужбовців Державної прикордонної служби України, а саме: а) вдосконаленні професійно-психологічної підготовки персоналу з питань ефективної протидії професійним стресам; б) психологічній оптимізації професійної підготовки керівного складу органів та підрозділів охорони державного кодону з питань забезпечення психологічного благополуччя підпорядкованого персоналу; в) вивченні гендерних аспектів профілактики професійного вигорання військовослужбовців прикордонного відомства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Психология профессионального здоровья : учеб. пособ. / под ред. Г.С. Никифорова. – СПб. : Речь, 2006. – 323 с.
2. Синдром «професійного вигорання» та професійна кар'єра працівників освітніх організацій: теоретичні аспекти : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. та слухачів ін-тів післядиплом. освіти] / за наук. ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки, Т. В. Зайчикової. – К. : Міленіум, 2004. – 264 с.
3. Зайчикова Т.В. Соціально-психологічні детермінанти синдрому «професійного вигорання» у вчителів : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи / Зайчикова Тетяна Вікторівна ; Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К., 2005. – 20 с.
4. Потапчук Є.М. Соціально-психологічні основи збереження психічного здоров'я військовослужбовців : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.09 – психологія праці в особливих умовах / Потапчук Євген Михайлович ; Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Богдана Хмельницького. – Хмельницький, 2004. – 32 с.
5. Бойко В.В. Энергия эмоций в общении: взгляд на себя и на других / В.В. Бойко. – М. : Филинь, 1996. – 256 с.
6. Реан А.А. Психология педагогической деятельности / А.А. Реан. –Ижевск : Изд-во Удмурт. ун-та, 1994. – 290 с.
7. Менделевич В.Д. Психология девиантного поведения : учеб. пособ. / В.Д. Менделевич. – СПб. : Речь, 2005. – 445 с.
8. Форманюк Т.В. Синдром «эмоционального сгорания» как показатель профессиональной дезадаптации учителя / Т.В. Форманюк // Вопр. психологии. – 1993. – №6. – С. 57–64.